

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

O'BRIEN, Conor Cruise

A mártír / The Martyr

Eredeti közlés/Original publication:

Nagyvilág, 1979, 24. évf., 4. szám, 605–607. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.003.609

Dátum/Date: 2019. május / May

filename: obrien_1979_Martir

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

KRISTÓ NAGY, István: Bemehetünk-e még egy néger író utcájába? / Can we enter the street of a Negro writer?, *AHU MATT*, 2019, **pp. 1–6. old.**, No. 000.003.609, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, Conor Cruise O'brien könyvismertetése (Donald Woods: *Biko*, Paddington Press, New York, 1978)

African research in Hungary, Conor Cruise O'brien's book review (Donald Woods: *Biko*, Paddington Press, New York, 1978)

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

A MÁRTÍR

O'BRIEN, Conor Cruise

Donald Woods: *Biko*, Paddington Press, New York, 1978.

Nagyvilág, 1979, 24.. évf., 4. szám, 605–607. old.

Számos, a köztudatban mártírként szereplő személy és csaknem valamennyi önjelölt mártír – többé-kevésbé – örült. Stephen Bikótól az örültség olyan távol állt, amilyen távol csak állhatott, Biko nem akart mártír lenni, még a gondolat se merült fel benne. Mégis mártír lett: olyasvalaki, aki tanúságot tett – életével és halálával is – a benne élő hitről és szeretetről.

Ha elfogadjuk egy Isten létezését, aki a Szeretet, akkor Biko mártír, a szó teljes, hagyományos, egyházi értelmében. E feltételezés nélkül, a szót tágabban, jogi, világi jelentésében értelmezve is mártír marad: nem csupán passzív áldozat, hanem olyasvalaki, akinek élete és halála tanúságtétel, amelyről tudomást szerez a világ, és megváltozik tőle.

E tanúságtétel bizonyos részleteiről – a Biko halálának körülményeivel kapcsolatosokról – már tudomást is szerzett, többnyire a sajtóközlésekből. Az újságok beszámoltak a furcsa és gyanús bizonyítékról, amelyet a Biko elleni pretoriai vizsgálat tizenhárom napja folyamán a dél-afrikai biztonsági rendőrség és az orvosok szolgáltatnak.

Mindössze két részletet idézek, amely kulcsként szolgál a biztonsági rendőrség, illetve az orvosok alapállásának megítéléséhez.

Íme a biztonsági rendőrségre vonatkozó idézet:

Mr. Kentridge (a Biko család képviselőjében): Ki hatalmazta fel önöket? Mutassák meg nekem azt az írást, amely feljogosítja önöket arra, hogy egy embert bilincsben tartsanak – vagy önökre nem vonatkoznak a törvények?

Goosen ezredes (az Eastern Cape-i Biztonsági Rendőrség főnöke): Korlátlan hatalommal rendelkezünk. Belátásom szerint élhetünk vele.

Mr. Kentridge: Milyen törvényes hatóság égisze alatt?

Goosen ezredes: Nem tartozunk semmiféle törvényes hatalom felügyelete alá.

És az orvosokra vonatkozó idézet:

Dr. Gordon (törvényszéki orvos-szakértő): Miért nem jelentette ki, hogy amennyiben Bikót nem viszik kórházba, ön nem vállalja a felelősséget?

Dr. Tucker (orvosi tanú): Akkor még nem gondoltam, hogy Mr. Biko állapota olyan komolyra fordul. Elképzelhető volt, hogy csak szimulál.

Mr. Kentridge: Úgy gondolta, hogy a talpreflex színlelhető?

Dr. Tucker: Nem.

Mr. Kentridge: Úgy gondolta, hogy az ember képes vörös vérsejteket színlelni a gerincnedvében?

Dr. Tucker: Nem.

Mr. Kentridge: Orvosi esküje értelmében nem a beteg érdekei az elsődlegesek?

Dr. Tucker: De igen.

Mr. Kentridge: Ez alkalommal azonban háttérbe szorultak a biztonsági érdekekkel szemben?

Dr. Tucker: Igen.

Ez a két bizonyíték önmagában is mutatja, hogyan készítették elő a színpadot Biko halálához.

Donald Woods könyvének azonban nem a Biko halálának valódi és állítólagos körülményeivel foglalkozó részei érdekesek igazán, hanem azok, amelyek az életéről szólnak, arról, hogy milyen ember volt, hogy mit próbált cselekedni. Donald Woods és Stephen Biko közeli barátok voltak. Ennek kettős a jelentősége: a fehérek és a feketék közti szoros barátság önmagában is nyilvánvalóan ritka Dél-Afrikában, másrészt külön is paradoxsá teszi e barátságot, hogy egy liberális fehér és egy olyan fekete közt szövődött, akinek meggyőződése volt, hogy a liberális fehéreket ki kell zárni a fekete mozgalmából.

Ennek ellenére barátok lettek, s a barát vesztesége szól Donald Woods soraiból. Fájdalma és haragja sem térítheti el feladatától: megírni Bikót, a barátot, ahogyan ő ismerte. Találóan és világosan fogalmaz, ahogyan azt tőle, mint kiváló újságírótól megszoktuk. Egy-egy könnyed, magabiztos fordulat felvillantja saját, nem mindennapi és vonzó egyéniségét, de mindig csak annyira, hogy fényében tisztábban láthassuk Bikót magát.

A szerző egyébként háttérben marad: amikor csak teheti, Bikót magát beszélteti – felidézi egykori szóbeli közléseit, felhasználja a vele készült rögzített interjúkat és a vizsgálati jegyzőkönyveket. Ezek közül a legtanulságosabb az a néhány – Biko szellemi képességeire és stílusára, erkölcsi és politikai céljaira jellemző – szemelvény, amelyet kilenc, felforgatással vádolt fiatal néger ügyének 1976-os legfelsőbb bírósági tárgyalásán mentőtanúként előadott vallomásából közöl Woods.

Ha meggondoljuk e politikai per természetét, Biko kivételes tanú volt: semmi handabandázás, semmi hetvenkedés, semmi propaganda, csak higgadt, világos, udvarias, nyilvánvalóan az igazságnak megfelelő kijelentések és érvek. Riposztjai – ha rákényszerítették a visszavágásra – meghökkentőek és találóak. Például:

A bíró: Nos, akkor miért nevezik magukat feketéknek? Miért nem inkább barnáknak? Hiszen maguk inkább barnák, mint feketék.

Biko: Mint ahogy szerintem a fehér ember is inkább rózsaszín, mint fehér.

Vagy másutt:

A bíró: Tehát azt mondja, egy ember – egy szavazat, így akarják.

Biko: Igen.

A bíró: És célravezető elképzelés ez az afrikai helyzetben? Érvényben van ez Afrikában, bárhol is?

Biko: Igen, érvényben van, mi több, ebben az országban is, a fehérrekre vonatkozóan.

De Biko kedvenc módszere mégis a dolgok logikus megvilágítása volt.

Biko: A Fekete Tudat mindenekelőtt a feketékkel és a feketék helyzetével foglalkozik, a fekete ember pedig két erőnek van alávetve ebben az országban. Elnyomatást szenved, először is a külső világtól: annak intézményesített gépezete és törvényei által, amelyek bizonyos tevékenységekben korlátozzák, a nehéz munkafeltételek, az alacsony bérek, a rossz lakásviszonyok, a gyatra tanulási lehetőségek által – ezek a külső erők.

Másrészt, és ezt tartjuk a legfontosabbnak, a fekete ember az elidegenedés bizonyos állapotát fejlesztette ki magában, önmagát kevésnek tartja, pontosan azért, mert a „fehér” jelentést társítja mindahhoz, ami jó: más szóval a jót a fehérrel azonosítja.

A Fekete Tudat arra törekedett, hogy ennek az állapotnak véget vessen, hogy gyökerestül kiirtsa a feketék tudatából fehér Dél-Afrika interiorizált értékrendszerét, amely az ő számukra saját, születéstől adott és permanens alacsonyabbrendűségük gondolatának belső elfogadását jelenti. A rendszernek tehát a maga szempontjából igaza volt, amikor a Fekete Tudatot felforgatással vádolta: a mozgalom teljes mértékben ment volt az erőszaktól, tevékenysége azonban sokkal komolyabb veszélyt jelentett az egész apartheid-rendszerre nézve, mint bármely terrorista akció.

A kilenc vádlottat elítélték.

Úgy vélem, hogy Stephen Biko egy év múlva bekövetkezett halálának valódi oka az e tárgyaláson elhangzott tanúvallomása volt. Nem is annyira a tartalma lehetett sértő, inkább az udvariasság és könnyedség, amellyel Biko személyisége és intellektusa felülkerekedett a tanácstalanná vált fehér bírón. A fehér felsőbbrendűség gondolatának látható, hallható, eleven cáfolata. Ezért kellett Bikót megtörni, megalázní, megéreztetni vele a fehér hatalomnak legalább a fizikai realitását.

Kínzóik és megbízóik, miközben azon fáradoztak, hogy a szerintük hozzá illő szintre süllyesszék, szerencsétlenségükre meg találták ölni, ami az ő szempontjukból politikai baklövés volt.

Biko halála, a vizsgálatról készült tudósítások, Donald Woods írásai és menekülése, s most ez a könyv – mindez együttesen azt eredményezte, hogy például egy nyugati kormánynak egyre zavarba ejtőbb feladat az ENSZ Biztonsági Tanácsában megvétózni a Dél-Afrika ellen elrendelt széles körű gazdasági szankciókat.

Ez viszont egyik okozója lett annak a figyelemreméltó és előrelátó rugalmasságnak, amelyet Mr. Vorster a közelmúltban Namíbiával kapcsolatban tanúsított, s amellyel igyekezett a felelősséget – bármilyen törésért – SWAPO-beli ellenségeire hárítani.

Életével, tanításával, példájával, s elsősorban azzal, hogy az volt, ami volt, Biko jelentős nyomást gyakorolt a dél-afrikai rezsimre. Halálának körülményeivel és a történettel, amelyet Donald Woods mond el nekünk könyvében, ez a nyomás még félelmetesebbé fokozódott.

CZINE Erzsébet fordítása